

Dit is een fantastisch verhaal. In dit verhaal bekennen de burgers van Europa zich gezamenlijk tot een Europese republiek die gebaseerd is op algemene, politieke gelijkheid. Hun naties laten ze achter zich. Dit verhaal is zo schitterend en zo fantastisch dat alle lezers onmiddellijk zullen besluiten eraan mee te werken. En als zij en hun kinderen dan nog niet zijn gestorven, zullen ze in 2045 allemaal in een decentrale, democratische en sociale Europese republiek wonen, als voorhoede voor de hele wereld – op naar een mondiale burgermaatschappij!

#The European Republic is under construction

#newEurope

Inhoud

Voorwoord bij de Nederlandse vertaling 11

Inleiding 15

I Over het verlies van de politieke esthetica

VOORAF. Een snelle gang door dit boek 23

1 De Europese malaise 29

2 Welkom in de Europese postdemocratie 37

3 De ‘weimarisering’ van Europa en het probleem van het politieke midden 47

4 ‘Alles is taal’, of: Over Europese begrippen en vertogen 61

5 Verkeerde oplossingen, of: Een systeem op non-actief 73

II De utopie

VOORAF. De utopie als projectie 91

6 Waarom een Europese republiek? 94

7 De politieke herinrichting van de Europese RePubliek: wij bouwen de eerste postnationale democratie 133

8 De territoriale herordening van de Europese RePubliek: regio’s, metropolen & Europa’s Babel 164

9 De economische herordening van Europa: de digitale manufactuur 191

III Aanvulling

- 10 Alleen voor vrouwen: van stierenballen en mutsen
– de Europese emancipatie 239
- 11 #Error404EuropeNotFound#: Europa's creatieve,
digitale post-party-jeugd 253
- 12 Europa, we komen eraan: avant-garde op weg naar een
samenleving van wereldburgers 269
Slotopmerking 291

Woord van dank 293

Noten 297

Illustratieverantwoording 347

Voorwoord bij de Nederlandse vertaling

Beste Nederlandse en Vlaamse lezeressen en lezers,

Ik ben om verschillende redenen blij dat de eerste vertaling van dit boek in het Nederlands is – de taal van Connie Palmen, Harry Mulisch, Cees Nooteboom, Leon de Winter en Geert Mak. Op de Nederlandse versie van *Warum Europa eine Republik werden muss! Eine politische Utopie* zullen binnenkort vertalingen in het Spaans, Pools en Frans volgen. Ik hoop dat dit boek nog in andere talen zal verschijnen, opdat we in heel Europa een echt debat over Europa als republiek kunnen gaan voeren en op grond daarvan met het opzetten van een nieuwe EU kunnen beginnen!

Deze nieuwe EU is namelijk dringend nodig. Als we echt willen dat Europa een democratie wordt, hebben we veel meer nodig dan de vijf EU-hervormingsscenario's die Jean-Claude Juncker in maart 2017 presenteerde. Sinds dit boek in april 2016 voor het eerst in het Duits verscheen, zijn er ondanks de vele negatieve voortekenen veel positieve dingen gebeurd. Meneer Höfer heeft niet naar de Weense Hofburg kunnen verhuizen en Marine Le Pen moest buiten het Elysee-paleis blijven. De PVV van Geert Wilders is niet de sterkste politieke partij van Nederland geworden. Ook de Duitse AfD lijkt geen groot gevaar meer. De Britten lijken inmiddels hun brexit te betreuren en hopen nu in elk geval op een softer uittreden. Bovendien hebben *#pulseofeurope* en vele andere Europese ngo's ervoor gezorgd dat er weer positiever over Europa wordt gedacht. Een enquête die het

Amerikaanse Pew Research Center in juni 2016 uitvoerde, laat zien dat het aantal mensen dat zich vóór de EU uitspreekt is gestegen met gemiddeld 18 procent. Dat betekent dat nu weer ongeveer twee derde van alle Europese burgers achter de EU staat, precies zoals dit in de jaren voor de eurocrisis het geval was.

We mogen echter niet vergeten dat de politieke situatie in Oost-Europa (vooral in Hongarije, maar ook in Polen) en de afstemming van deze landen op een Europese eenheid problematisch is en inmiddels zelfs gevaarlijk genoemd kan worden. De burgers in deze landen, maar vooral de Roemenen en de Bulgaren, hebben onze hulp nodig bij het verdedigen van hun democratie, want ze horen bij ons. Tijdens alle discussies over een kern-Europa, over gedifferentieerde integratie met betrekking tot de eurozone of over een Europese veiligheidsunie – zaken die de geschiedenis drastisch kunnen veranderen – mogen we niet vergeten de erfenis van 1989 te verdedigen en in stand te houden: *Europe whole and free!* De eurozone behoeft een politieke, institutionele en economische verdieping, maar de mensen in Oost-Europa hebben een nieuw verzoeningsgebaar nodig, opdat ze zich niet langer als tweederangs Europeanen hoeven te voelen.

We moeten dus op onze hoede blijven. Ook dat laat het Pew-onderzoek zien. Hoewel de meeste mensen vinden dat Europa noodzakelijk is, hebben ze toch nog steeds veel kritiek op de EU, vooral wat haar economische structuur betreft. De EU heeft weliswaar dankzij de crisis tijd kunnen kopen, maar haar instellingen zijn nog steeds niet democratisch, vooral niet als het gaat om hun fundamenten. Bovendien beweegt ze zich onder grote druk van externe factoren in de richting van een veiligheidsunie, waarbij ze zich intussen op dubieuze wijze op bescherming, uitsluiting en controle concentreert. Wat de hervorming van het eurobeleid aangaat, moeten we de verkiezingen in Duitsland in september 2017 afwachten, want pas daarna weten we of het nieuwe tandem ‘Mercron’ enkele van de voorstellen die al lang op tafel liggen tot uitvoering zal brengen: het aanstellen van een Europese minister van Financiën, een financiële autoriteit voor de eurozone en misschien zelfs een nieuwe parlementaire structuur, zoals een team van Franse auteurs onder leiding van Thomas Piketty die heeft voorgesteld.¹

Het eigenlijke werk aan een nieuw Europa, het werk aan misschien het grootste maatschappelijke en politieke project van de moderne tijd, dat wil zeggen een nieuw Europees sociaal verdrag en een fundamentele politieke vernieuwing van Europa, moet nog beginnen. Op dit moment ziet het ernaar uit alsof binnenkort een nieuwe periode begint; de tijd tussen de Duitse verkiezingen van 2017 en de Europese verkiezingen van 2019, waarin ook over de brexit onderhandeld zal worden. We moeten ervoor zorgen dat deze periode ons niet door de vingers glipt!

Met dit boek wil ik een bijdrage leveren aan de ontwikkeling en uitvoering van concrete plannen voor Europa in de komende twee jaar. In Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland, in het Duitse taalgebied dus, heeft dit boek een onverwacht grote weerklank gevonden, bij *#pulseofeurope*, binnen de academische wereld, in stichtingen en kerken, maar ook onder jonge mensen, zoals de leden van de JEF, de jonge Europese federalisten. Ook de Duitse media staan gelukkig open voor discussies over het idee van een Europese republiek. Ik heb het idee van Europa als republiek in ontelbaar veel lezingen, interviews en krantenartikelen mogen uitleggen. Een deel van de denkbeelden die in dit boek staan, is intussen allang niet meer utopisch. De FDP, de Duitse liberale partij, heeft het idee van een algemene Europese electorale gelijkheid inmiddels in haar verkiezingsprogramma van 2017 opgenomen, de Oostenrijkse partij Neues Österreich (NEOS) en de Duitse Piratenpartij stellen zich de oprichting van de Europese republiek tot doel en dit geldt ook deels voor Die Linke. Deze brede politieke aandacht laat zien dat de republiek noch links, noch rechts is, maar een poging om een nieuwe Europese ordening te ontwerpen die boven alle partijen uitgaat. Daardoor is de Europese republiek inmiddels daadwerkelijk een deel van de politieke werkelijkheid geworden en is ze onderwerp van concrete politieke discussies. Daar ben ik natuurlijk heel blij om!

Nadat ik in november 2015 tijdens het Festival der Vooruitgang in Amsterdam een lezing over de Europese republiek had gegeven en er in december 2016 een documentaire over het onderwerp in *Tegenlicht* was verschenen, vond het idee van de Europese republiek ook in Nederland weerklank. Voor de vele mooie en bemoedigende reacties

die ik na de lezing en de documentaire ontving, wil ik alle Nederlanders heel hartelijk danken! Overigens is de barcode die ik voor de Europese republiek gebruik een ontwerp van de Nederlandse architect Rem Koolhaas.

Nu steeds meer Europeanen meewerken aan het plan van een Europese republiek ben ik optimistisch dat het ons echt zal lukken een Europese republiek te stichten. In elk geval wordt de vraag naar de inrichting van de democratie op het Europese continent in de eenentwintigste eeuw nu opnieuw gesteld en zullen wij die moeten beantwoorden. Het is te hopen dat dit niet langer op nationaal niveau gebeurt. ‘Eén markt, één munteenheid, één democratie’ in Europa is daarom kort gezegd de rode draad die door dit boek loopt. Een Europa dat is gebaseerd op het algemene politieke principe van gelijkheid voor alle burgers, waarbij nationaliteit niets meer met concurrentie te maken heeft. Electorale, fiscale en juridische gelijkheid – alleen op die manier kunnen we een Europese democratie tot stand brengen! ‘Europa, dat betekent geen onderscheid naar nationaliteit,’ schreef Stefan Zweig. Normatieve eenheid bij culturele veelheid, dat is het idee achter deze decentrale, sociale en democratische Europese republiek, waarbinnen de vele, op cultureel gebied zo verschillende Europese regio’s zich met elkaar verenigen. In de eenentwintigste eeuw zou de Europese geschiedenis daarmee een heel andere afslag nemen dan in de vorige eeuw en definitief de lessen trekken uit het nationalisme.

Ik wens iedereen veel leesplezier en veel inspiratie. Mijn team van het European Democracy Lab en ik zouden het zeer op prijs stellen als zo veel mogelijk Nederlanders en Vlamingen ons grote project van de Europese RePubliek ondersteunen. Vive la république européenne!

Ulrike Guérot
juni 2017

Inleiding

*Het meest zijn zij gesteld op de genietingen van de geest;
dat vinden zij de eerste en de belangrijkste van alle. En daarvan
komt dan huns inziens het merendeel weer voort uit de
deugden die men in praktijk brengt, en uit het bewustzijn een
goed leven te leiden. De genietingen die het lichaam biedt,
daarvan stellen zij het hoogst de gezondheid.¹*

THOMAS MORE, *Utopia*

*Een idee dat aanvankelijk niet een volledig illusoir idee leek,
is geen goed idee.*

ALBERT EINSTEIN

*Alleen als dat wat is, veranderd kan worden,
is dat wat is, niet alles.*

THEODOR W. ADORNO

Vijfhonderd jaar geleden publiceerde Thomas More *Utopia*, een verhaal over een stad in het midden van Engeland, waar vrede en sociale gerechtigheid heersen. Utopia werd de belichaming van een fictieve maatschappelijke orde en stond aan de wieg van veel sociale ontdekkingen en gemeenschappelijke ideeën over een wenselijke toekomst. Dit is precies wat Europa nodig heeft, want de EU is op sterven na dood. Maar Europa blijft een opdracht. In deze dialectiek ligt de kans op een ander Europa: wat er in de komende jaren ook op het Europese continent gaat gebeuren, wij willen en kunnen dit continent niet verlaten en niet afsluiten. Exits, muren en grenzen zijn daarom geen oplossing. Wat zich vandaag de dag voor onze ogen afspeelt, is de opheffing van het Europa van de oprichters, het einde

van het concept van de ‘Verenigde Staten van Europa’ dat uit verschillende natiestaten bestaat.

Daarom moeten we een nieuw concept voor Europa bedenken, een concept dat het toekomstige leven in Europa als een soort ‘post-moderne remake’ in de buurt brengt van wat het bovenstaande citaat van Thomas More tot uitdrukking brengt. Wat wij nodig hebben, is een mooie nieuwe maatschappelijke utopie.² Misschien beschikt het huidige Europa nu wel over de middelen die we daarvoor nodig hebben en die er vroeger niet waren. Het gaat erom dat we op een volledig nieuwe manier over Europa gaan denken, en wel volgens het MAYA-principe van futurologen: *Most Advanced, Yet Acceptable!*

Stel dat we een grove kam door het Europese continent zouden halen. De nationale grenzen zouden in de kam blijven hangen. Die lastige dikke haren zouden we verwijderen. De burgers van de Europese regio’s en steden zouden dan een nieuw soort Europa kunnen bouwen: decentraal, regionaal, niet-nationaal, parlementair, democratisch, duurzaam en sociaal. Dát Europa is een politiek-institutioneel systeem dat precies die samenleving mogelijk maakt waarvan Thomas More ooit droomde: een samenleving waarin geest, deugd en gezondheid in een moderne zin in het middelpunt staan. Deze post-nationale democratie bestaat uit een netwerk van Europese regio’s en steden die zich onder de beschermende koepel van een Europese republiek bevinden. De burgers van deze republiek staan politiek gezien op voet van gelijkheid. De utopie die ik in dit boek uitwerk, is gebaseerd op een copernicaanse wending,³ waarin de ‘Verenigde Staten van Europa’ zich tot de Europese republiek hebben getransformeerd.

In deze utopie gaat het over de vraag hoe we ons politieke gelijkheid op het Europese continent kunnen voorstellen. Uiteraard moeten we ons wat dit betreft beperken tot theoretische modellen en abstracte ideeën. Het is mijn doel een conceptueel kader te ontwikkelen, dat ons in staat stelt een coherent project te ontwikkelen dat tot de eenheid van een Europa zonder natiestaten leidt, een project dat zijn inspiratie vindt in de ideeëngeschiedenis en het culturele erfgoed van Europa. Dit Europese cultuurgood moeten we in onze postmoderne wereld weer tot leven brengen.

Ik heb met opzet voor het begrip republiek gekozen. Dit is het oud-

ste begrip uit de politieke ideeëngeschiedenis als het om het stichten van een politieke gemeenschap gaat. De republiek hoort zonder meer tot het gemeenschappelijke Europese erfgoed. Dit begrip heb ik als uitgangspunt gebruikt voor mijn presentatie van een democratisch Europa. Het is gebaseerd op twee principes: politieke gelijkheid voor alle burgers en transnationaal, Europees regeren binnen een netwerk. Tot de utopie van een Europese republiek hoort een nieuwe institutionele, territoriale en economische indeling van Europa, die ontstaat vanuit het streven naar een algemeen belang – de *res publica* dus.

Deze utopie is geen statisch product. We moeten haar zien als iets relationeels en transitiefs, als werk in uitvoering, iets wat zich altijd binnen bepaalde netwerken en afhankelijkheden ontwikkelt. Dit betekent dat er niet langer sprake meer zal zijn van Europese federalisering of centralisatie. In plaats daarvan zal op veel verschillende manieren aandacht worden besteed aan het idee van een Europa als onbegrensde: een uit vele kleine delen bestaand en op een gezamenlijke inzet georiënteerd model waar veel mensen zich bij kunnen aansluiten. Het gaat hier dus niet om een historisch of institutioneel ontwerp voor een minderheid. Bij deze utopie gaat het om een topologie van een Europees geheel, dat de vele verschillende Europeanen in al haar details, voorwaarden en modaliteiten zelf moeten vormgeven. Dit uitgangspunt komt overeen met de vele theorieën over ‘co-leadership’, ‘co-creation’, ‘creative innovation’ en ‘cognitief netwerken’, het denken in ‘cellen’ en het ‘concept van centrale ruimtes’. Die laten allemaal zien dat innovatie slechts tot stand kan komen als zo veel mogelijk mensen zo veel mogelijk samenwerken.⁴

Deze ‘mensen’ deel ik in vijf maatschappelijke groepen en richtingen in, hopende dat die zich in mijn utopie kunnen vinden. Het getal vijf is in velerlei opzichten een bijzonder getal. Afhankelijk van hoe je telt, is Europa een van de vijf continenten. Plato’s geometrie kent vijf lichamen. Aristoteles onderscheidt vijf zintuigen, het christendom kent de vijf stigmata van Christus. De islam berust op vijf zuilen en in de taoïstische traditie is sprake van vijf elementen. Deuteronomium – ook wel het boek der liefde genoemd – is het vijfde boek van de Pentateuch, het eerste vijftal boeken van het Oude Testament. En vijf is, last but not least, het getal van Venus, de godin van de liefde. Het